

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE FILOLOGIE

Cu titlul de manuscris

C.Z.U: 821.135.1.09(023.2)

VÎNTU VICTORIA

ARTE POETICE ÎN POEZIA POSTBELICĂ
DIN REPUBLICA MOLDOVA
(REABILITAREA ESTETICULUI)

SPECIALITATEA: 622.01 –LITERATURA ROMÂNĂ

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

CHIȘINĂU, 2015

Teza a fost elaborată în cadrul Sectorului de Literatură Contemporană al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei

Conducător științific:

ȚURCANU Andrei, dr. hab., conf., cercetător

Referenți oficiali:

BURLACU Alexandru, dr. hab., profesor universitar

CAZACU-ȚIGAIE Adriana, dr., conf. univ.

Componența consiliului științific specializat:

CIMPOI Mihai, dr. hab., prof. univ. – președinte, Institutul de Filologie al AȘM

ȘIMANSCHI Ludmila, dr. în filologie – secretar științific, Institutul de Filologie al AȘM

ROȘCA Timofei, dr. hab., conf. univ. – Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

GRATI Aliona, dr. hab., conf. univ. – Consiliul Național pentru Atestare și Acreditare

LEAHU Nicolae, dr., conf. univ. – Universitatea „Alec Russo”

ȚAU Elena, dr., conf. univ. – Universitatea de Stat din Moldova

APETRI Dumitru, dr., conf. univ. - Institutul de Filologie al AȘM

Susținerea va avea loc la 28 decembrie 2015, ora 13.00, în ședința Consiliului Științific specializat **D19.622.01 – 08** din cadrul Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1, aud. 408 Chișinău, MD 2001).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a Academiei de Științe a Moldovei (str. Academiei nr. 5A, Chișinău, MD-2028) și la pagina web a C.N.A.A. (cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 27 noiembrie 2015.

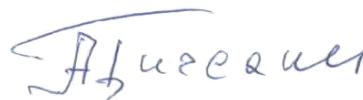
Secretar științific al Consiliului Științific Specializat,

ȘIMANSCHI Ludmila, dr. în filologie



Conducător științific,

ȚURCANU Andrei, dr. hab., conf., cercetător



Autor

VÎNTU Victoria



(© Vîntu Victoria, 2015)

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate

Polemica de creație dintre tradiționaliști și moderniști/ postmoderniști se desfășoară sub semnul *luptei* dintre vechi și nou și are de la '90 încoace o importanță decisivă în afirmarea concepțiilor artistice despre statutul poetului și al poeziei. Anume în etapele de cotitură ale vieții unei societăți se acutizează conflictul în jurul definirii sau precizării anumitor accepții sau implicații ale conceptelor de *etic* și *estetic*. Pentru a înțelege mai bine actualitatea literară, *bătălia canonică* din ultimii ani, disputele stânenitoare de genul celor *dilematice* cu privire la revalorificarea și reinterpretarea patrimoniului spiritual începând, paradoxal, cu Mihai Eminescu, marele poet național, până la Grigore Vieru, dar și mai încoace, este necesar și foarte oportun să apelăm la trecutul nostru literar.

Evoluția literară din ultimele două-trei decenii, în spațiul dintre Nistru și Prut, are mai multe similitudini de diferit ordin cu o altă etapă de tranziție supranumită *dezghețul hrușciovian*. Democratizarea societății, desprinderea scriitorilor de vechile mentalități, mai bine spus, reflexul literar al acestui fenomen, de altfel cu un pronunțat caracter eclectic, se manifestă în formă esențializată, înainte de toate, în artele poetice, în care se face mai evidentă debarasarea de dogmele *obsedantului deceniu*, de preceptele proletcultiste.

Schimbarea de paradigmă în poezia de azi are mai multe afinități cu metamorfozele dintr-o altă etapă contraversată a poeziei postbelice din Republica Moldova, marcată de reabilitarea esteticului, o etapă de căutări febrile a unor noi modele pe care șaizeciștii basarabeni le descoperă la Lucian Blaga, Tudor Arghezi, George Bacovia, Ion Barbu. Contribuția generației literare a lui Grigore Vieru și Liviu Damian în reconsiderarea valorilor etice și estetice și reorientarea liricii autohtone spre modernitate, conectarea ei la marele flux al literaturii române și revenirea dificilă la matricea spirituală oferă un bogat material factologic în conștientizarea și afirmarea noilor valori estetice, a noului concept de poezie. În acest sens, alegerea temei este dictată de necesitatea ilustrării fenomenului de tranziție de la un sistem de valori la altul, de aici și oportunitatea unei perspective pe cât posibil exhaustivă asupra evoluției literaturii postbelice autohtone.

Artele poetice, apărute în literatura basarabeană din anii '50-'60, contrar modelor dominante în poezia universală de la Baudelaire încoace, încercau foarte timid să conștientizeze imperativul *arderii etapelor*, necesitatea aderării la idealurile poeziei *luptei cu inerția* a lui Nicolae Labiș, a neomoderniștilor Nichita Stănescu și Marin Sorescu, pe de o parte, dar și a „poeziei de estradă” a lui Evgheni Evtușenko, Andrei Voznesensky sau Vladimir Vâsoțki, pe de

altă parte. Iată de ce creația generației lui Gr. Vieru și L. Damian trebuie concepută într-un plan mult mai larg decât s-a întreprins până acum.

Unul dintre obiectivele propuse este reevaluarea creației șaizeciste din perspectiva integrării în contextul general românesc. Am ales ca punct de reper *artele poetice* ale reprezentanților de vază ai șaizecismului literar basarabean: Gr. Vieru, L. Damian, Gh. Vodă, D. Matcovschi, I. Vatamanu, A. Busuioc, V. Teleucă, accentuând aspectele variate, pe alocuri chiar contradictorii ale operei acestora. Încercând a descifra manifestul artistic al șaizeciștilor, uneori nu am putut face abstracție de *exigențele timpului*, de restricțiile ideologice și principiile realismului socialist, definatorii pentru literatura oportunistă, alteori, la analizele pe text am luat în calcul caracterul subversiv al naturii poeziei.

Artele poetice ilustrează, în primul rând, întoarcerea poeziei la uneltele ei organice, firești, aplecarea creatorului asupra tradiției, concepute drept formă de recuperare a valorilor general-umane. Interesul sporit pentru literatura populară, venerația clasicilor devine un bun prilej de detașare de tematica socialistă dominantă. Valorificarea temelor, motivelor de sorginte folclorică: *dorul* (L. Deleanu), *satul* (N. Costenco), *casa părintească* (Gr. Vieru, D. Matcovschi), *fântâna* și *fântânarul* (A. Lupan, V. Teleucă) devine o necesitate vitală. Acestea reprezintă primele însemne de revigorare a poeziei basarabene, constituind o treaptă importantă din traseul sinuos de, în expresia lui Mihai Cimpoi, *întoarcere la izvoare*.

Esențial, însă, e ca hotarul dintre explorarea motivelor de sorginte folclorică și căderea în semănătorism să fie delimitat tranșant. Excesul de sinceritate periclitează firescul și originalitatea discursului liric. Această lacună a poeziei este condamnată cu exigență de L. Blaga: „Dacă lirica sinceră, directă și pasionată ar fi adevărata poezie, atunci mugetul cerbilor, în anumite ceasuri ale toamnei, ar face de prisos toate antologiile” [apud 7, p. 94]. Un alt reformator al liricii românești, I. Barbu, identifică poezia *sinceră* cu poezia *leneșă* [apud 7, p.95]. Uneori suntem mai puțin exigenți evaluând contextual predilecția scriitorilor basarabeni pentru expresia folclorică.

O altă coordonată importantă ce relevă tentativa poezilor de a se desprinde de banalul meschin, din mizeria existențială dominantă într-un stat totalitar, este poezia cosmosului, specifică pentru literatura apărută în a doua jumătate a deceniului al șaselea. Platitudinea, liniaritatea definatorii discursului literar în deceniul imediat postbelic cedează ritmului alert, dorului de libertate, aspirațiilor romantice. În literatura sub comunism, atât poezia de factură folclorică, cât și cea romantică, a depărtărilor celeste, reprezintă o formă de căutare a identității creatoare. *Regăsirea numelui* devine imboldul primordial în actul de creație. Scriitorul basarabean refuză să mai fie considerat parte a unui colectiv. Se desprinde din mase, își conștientizează individualitatea și își rostește trepidant *numele*, mai mult în șoaptă, subtextual.

Scopul și obiectivele cercetării. Investigația are drept scop analiza artelor poetice apărute în anii '50-'60 cu accent pe evidențierea mijloacelor de reabilitare a „eticului” și a „esteticului” literar.

Pentru a decela și a identifica aparențele și esențele metamorfozelor poeziei, am încercat să ilustrăm panoramic schimbarea criteriului de poeticitate, revizuirea sistemului de convenții poetice, a sistemului de imagini, modificarea statutului eului poetic. Din aceste considerente am insistat pe descifrarea simbolisticii poeziei basarabene, punctându-i traiectoriile de evoluție, am dezvăluit subversivitatea expresiei, fuziunea tradiționalului cu modernul. Identificarea și interpretarea artelor poetice, semnate de același autor, în limitele a două decenii ('50-'70), oferă oportunitatea de a estima nu numai evoluția artistică a scriitorului, dar și a nuanța specificul epocii literare.

Obiectivele de bază urmărite în procesul cercetării sunt:

- atestarea și descifrarea factorilor de rezistență prin cultură;
- evidențierea efortului scriitorilor basarabeni de a ancora literatura autohtonă în cea națională și universală;
- interpretarea programului estetic valorificat într-o perioadă literară controversată, dominată de normele dogmei;
- sesizarea rolului *artelor poetice* în definirea căutărilor novatoare ale poeziei autohtone;
- identificarea atitudinii lirice a scriitorilor reprezentativi ai epocii literare șazeciste și urmărirea traiectoriilor de evoluție a eului poetic.

Suportul metodologic și teoretico-științific. Literatura reprezintă domeniul de cercetare în care fuzionează perfect arta cu aspecte ale științelor exacte. Această coordonată definiție determină opțiunea pentru o anumită metodă de cercetare. O perspectivă panoramică asupra peisajului literar din Basarabia anilor '50-'70 este posibilă doar în condiția examinării contextului politic, cultural specific perioadei date. Este un imperativ realizabil, în primul rând, prin utilizarea metodelor logice generale de cunoaștere științifică, a metodelor **de culegere și interpretare a datelor**, fiind urmate de cele **istorică și structural –funcțională** de cercetare. Se impune nu doar colectarea informației despre realitățile sociale dominante în Basarabia postbelică, dar și analiza minuțioasă a repercusiunilor acestora asupra dezvoltării culturii, în general și, îndeosebi, a literaturii.

Analiza în diacronie a evenimentelor ne oferă posibilitatea să observăm traiectul liricii postbelice de la expresia plată, dogmatică specifică poeziei anilor '50, la una evoluată (desemnând primele însemne ale reabilitării estetice) la mijlocul deceniului al șaptelea, marcând și apariția *generației ochiului al treilea*. Sunt momentele istorice în care se profilează tendința basarabenilor de a se integra în peisajul cultural românesc.

Accentul este plasat pe metodele longitudinale de cercetare științifică. Sunt analizate nu artele poetice apărute într-o anumite perioadă, ci evoluția scrisului din primul deceniu postbelic (când arta este ghidată de principiul etic) până la afirmarea generației lui N. Dabija (reabilitarea esteticului este în plină manifestare). Evidențind aspectele definiții ale creației unui anumit scriitor, apelăm la conceptele **criticii tematiste**, la metoda **analizei structurale și stilistice**. Am interpretat textul atât la nivelul fondului semnificativ, cât și la cel al formei, structurii.

Depistarea procedeelelor stilistice implică și descifrarea mesajului acestora. Analiza fiecărei secvențe a operei reprezintă o problemă a cărei soluționare facilitează procesul de comprehensiune, denotând mesajul întregului text (în cazul disertației noastre este vorba despre reliefarea crezului artistic al poetului).

Studiul unui aspect specific al liricii postbelice autohtone este posibil prin utilizarea metodelor interpretative, de comparație, analogie, în unele situații chiar și a fluxului de idei. Problema abordată în paginile tezei de față este elucidată prin analiza unor culegeri de poezie apărute în anii '50-'60, care au constituit sursele bibliografice de bază: „Iarba fiarelor” (1959) de G. Meniuc; „La ruptul apelor” (1960) de V. Teleucă; „Cartea dorului” (1961) de L. Deleanu; „Chemarea stelelor” (1962) de E. Loteanu; „Darul fecioarei” (1963) și „Sânt verb” (1968) de L. Damian; „Monologuri” (1964) de I. Vatamanu; „Numele tău” (1968) de Gr. Vieru, „Aripi pentru Manole” (1969) de Gh. Vodă.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în abordarea într-o nouă optică a *artelor poetice* semnate de scriitorii șaizeciști din Basarabia într-o cercetare actualizată și sistematizată. Este probat efortul generației lui Gr. Vieru și L. Damian de a reorienta evoluția discursului liric de la expresia de factură pașoptistă la cea modernă.

Studiul „Arte poetice în poezia postbelică din Republica Moldova (reabilitarea esteticului)” argumentează rolul concepțiilor poetice în reliefarea programului de creație al generației șaizeciste, afirmate în contextul unei societăți inhibate în toate sferile de restricțiile dogmei. Se pune accent pe analiza limbajului poetic, a procedeelelor stilistice, strategiilor care determină caracterul *subversiv* al poeziei sentimentului național, a rezistenței prin cultură.

Problema științifică importantă soluționată constă în elucidarea procesului de reabilitare a poeziei postbelice basarabene prin definirea crezului artistic al generației șaizeciste, fapt care a contribuit la relevarea valorilor *eticului* și ale *esteticului* într-o literatură clișeizată de restricțiile ideologice.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere ilustrează o perspectivă nouă de abordare și interpretare a liricii șaizeciste, propun o viziune asupra artei poetice ca expresie a rezistenței manifestate de lirica basarabeană în regimul totalitar.

1. Poezia postbelică basarabească necesită o abordare în contextul socio-politic al epocii. Subversivitatea expresiei devine dimensiunea definitorie a literaturii acestei perioade.
2. Generația șaizecistă renunță la *narativitatea* specifică textelor proletcultiste și optează pentru *lirism* (sugestie, reflexivitate, intimism). Anume lirismul în creația lui A. Busuioc, L. Damian, V. Teleucă marchează *începuturile* modernismului în poezia basarabească.
3. În arta poetică șaizecistă sunt reliefate noi ipostaze ale creatorului. Natura mesianică, rolul de tribun al poporului, profet (asumat de scriitorul basarabească în anii '50) nu sunt suficiente pentru a exprima complexitatea și profunzimea firii artistice. Imaginea poetului este întregită de ipostaza orfică și reflexivă.
4. Poeții basarabeni ating modelul estetic prin filiera eticului. Interesul pentru valorile tradiției, venerația clasicilor probează coordonata profund educativă a textelor lirice șaizeciste.
5. Scriitorii șaizeciști recuperează valorile interbelicului și tind spre revenirea la matricea românească și reabilitarea esteticului.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei. Lucrarea este orientată către cercetătorii istoriei și teoriei literare și ar putea constitui un suport teoretico-practic pentru compilarea materialelor la anumite cursuri universitare, propunând o metodologie de cercetare a poeziei șaizeciste bazate pe analiza structurală, tematică și ideatică a artelor poetice apărute în primele decenii postbelice. Studiul este axat pe determinarea aspectului subversiv al liricii postbelice basarabene. Artele poetice sunt analizate contextual, raportate fiind la climatul social, cultural, literar și la procesele de reabilitare artistică caracteristice perioadei date: sporirea interesului pentru expresia intelectualizată, cultivarea sugestiei, revenirea la tradiție. Aceste aspecte au determinat specificul artelor poetice, al modului în care evoluează concepția scriitorilor despre artă, conștiința lor estetică.

Am remarcat efortul șaizeciștilor de a redirecționa cursul de evoluție a liricii basarabene din albia *artificiului* proletcultist în cea a *frumosului*. Amalgamul de arte poetice apărute în cele două decenii imediat postbelice cristalizează crezul artistic al unei generații de reformatori care au fundamentat procesul de reabilitare estetică a poeziei consolidat abia odată cu afirmarea șaizeciștilor.

Aprobarea rezultatelor tezei. Rezultatele tezei au fost aprobate în cadrul sectorului de Literatură contemporană al Academiei de Științe a Moldovei. Tezele cercetării au fost publicate în 9 lucrări. Dintre acestea menționăm un articol apărut în revista „Metaliteratura”, unul în „Limba Română”, trei în „Philologia”, două în culegeri ale materialelor prezentate în cadrul conferințelor internaționale: Simpozionul științific cu participare internațională, *Probleme actuale de lingvistică (In memoriam: acad. Nicolae Corlăteanu, 100 de ani de la naștere)*. Chișinău, 15-16 mai 2015; Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”

(Cernăuți – Suceava – Chișinău). Ediția a XII-a. Lingvistică Integrală – Multilingvism – Discurs Literar, care își va desfășura lucrările în perioada 19-21 septembrie 2013 la Universitatea Națională „Yurii Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina.

Investigația s-a concretizat și în comunicările ținute în cadrul Colocviului național cu participare internațională Filologia Modernă: realizări și perspective în context european (două ediții: 2012 și 2013).

Volumul și structura tezei. Lucrarea (126 p. text de bază) cuprinde adnotarea în limbile română, rusă și engleză, o introducere, trei capitole, concluzii și recomandări, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: artă poetică, etic, estetic, reabilitarea tradiției, orfic, mesianic, generația șaizecistă, modele poetice, ideologie totalitară, dogmă, individualitate artistică.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este demonstrată actualitatea temei de cercetare. Sunt enunțate obiectivele cercetării, se conturează valoarea teoretică și practică a studiului științific.

Capitolul 1, Poetica liricii șaizeciste în viziunea criticii literare, vizează istoricul problemei, fiind axat pe prezentarea și analiza receptării în epocă a artelor poetice. Surprindem o evoluție constantă a acestora ce denotă reevaluarea conceptului de poet și poezie în epoca postbelică, natural, cu precădere în anii '60. Critica literară este receptivă la schimbările de viziune, la tendințele de modernizare a liricii autohtone. Alternarea „exploziilor de libertate” cu „aspre lecții de pedagogie ideologică” ce definește peisajul literar basarabean determină și complexitatea interpretărilor exegetice.

În **subcapitolul 1.1., „Șaizecismul” între viziunea dogmatică și interpretările estetice,** am urmărit abordarea liricii postbelice autohtone de exegeții timpului, reliefându-i specificul evoluției. Rolul poetului și al artei sale e puternic subminat în societatea comunistă. Noul sistem axiologic, impus forțat în cultura autohtonă, duce la șablonizarea procesului literar. Este blamată orice tentativă de deviere de la tematica de partid (căutările romantice ale tinerilor poeți). Nume critice cu rezonanță în epocă, precum R. Portnoi, Z. Săpunaru sau B. Rabii, în spiritul exigenței partinice, consideră eforturile șaizeciștilor nocive pentru claritatea discursului liric. Subiectivă este și atitudinea Elizei Botezatu, care califică poezia noii generații de romantici, fără excepție, drept meditativă.

În pofida dogmelor ce domină această etapă controversată se înregistrează și reacții critice la natura și specificul creației, la esența ei intimă, la caracterul revelatoriu al liricii. Substanța poeziei șaizeciste este determinată de „mesajul etic” (B. Rabii), „patetismul expresiei”

(V. Coroban), atmosfera de „jovialitate” (M. Cimpoi). Sunt aspecte comune ce conturează panorama liricii postbelice până în a doua jumătate a anilor '60.

Critica literară a depus un efort considerabil în evaluarea liricii postbelice basarabene. Diferențierea valorilor de nonvaloare, urmărirea proceselor de distanțare de clișeu dogmatic, definirea liniilor de expresie originală necesită din partea cercetătorului un acut spirit analitic. Numărul considerabil de studii scot în evidență, în temei, câteva nume de scriitori cu un program artistic bine definit. Este Aureliu Busuioc care revoluționează expresia artistică. Sunt, fără îndoială, Grigore Vieru, scriitorul care a știut să-și dezvăluie individualitatea creatoare, și „sclavul” fidel al verbului matern, Liviu Damian. Critica literară a subliniat și aportul „romanticilor” șaizeciști. I. Vatamanu, A. Cibotaru, P. Boțu, E. Loteanu, V. Teleucă au adus un nou suflu în poezia autohtonă. Expresia lirică cultivată de această generație de scriitori marchează o treaptă esențială în drumul parcurs de poezie de la simplul afiș propagandistic la forța adevărată a sugestiei poetice, la valențele lirismului.

Subcapitolul 1.2., Critica literară de la '90 încoace despre poeții șaizeciști, analizează evoluția constantă a criticii literare de la abordarea științifică a problemei la cea estetică. Se renunță la liniaritatea abordării pentru descoperirea a noi forme și modele care să sincronizeze literatura de aici cu cea de peste Prut.

Epoca literară postsovietică reprezintă o perioadă îndelungată de reabilitare, după decenii de existență și constrângeri într-un regim totalitar. Conștientizarea ideii de libertate are loc concomitent cu deschiderea unor noi orizonturi și oportunități de interpretare a fenomenului șaizecist. Scriitorii tind tot mai intens spre ieșirea din spațiul închis al „utopiei” comuniste. Libertatea gândirii se manifestă odată cu cea a rostirii. Atât discursurile literare, cât și cele critice nu mai răspund unor rigori dogmatice, ci exprimă gânduri și atitudini într-o manieră firească, degajată, lipsită de patetism.

Discursul exegetic, după anii '90, răspunde chemărilor timpului și evoluează profitând de avantajele democrației. Acesta se dezice de exprimarea aluzivă, de „modelarea lyricizată cu iz pseudopatriotic și cetățenesc declarativ” [10, p.117], schimbându-și esențial stilul și viziunea. Interesul crescând pentru literatura postbelică e argumentat prin numărul mare de studii, monografii și antologii consacrate problemelor de artă poetică apărute în această perioadă.

O deviere vădită de la preceptele exegezei comuniste de interpretare a fenomenului liric autohton este remarcată abia după anii '90. M. Cimpoi, Th. Codreanu, A. Țurcanu, A. Bantoș, Al. Burlacu, T. Roșca, N. Leahu, L. Țurcanu etc. reușesc să redirecționeze evoluția demersului critic autohton din zona istorico-științifică în cea a esteticului. Critica literară postsovietică optează pentru o abordare obiectivă a fenomenului literar șaizecist. Eliberat de restricțiile cenzurii de stat și de preceptele dogmatice, demersul critic contemporan se fundamentează pe

valorificarea principiului estetic în artă. Numărul crescând de studii consacrate scriitorilor: Gr. Vieru, L. Damian, D. Matcovschi denotă un interes viu pentru această filă dramatică și controversată a poeziei basarabene.

Poezia nu mai e tratată ca un mijloc de manipulare, de propagandă (așa cum o concep mulți dintre criticii afirmați în anii imediat postbelici) sau ca o formă de educație. O dimensiune indispensabilă a acesteia devine *esteticul*, noutatea înaintea de toate.

Capitolul 2, *Artele poetice ca asumare a tradițiilor naționale și expresie a firescului*, prezintă traiectul literaturii basarabene spre eliberarea din cătușele dogmei socialiste. Cercetarea implică o dublă abordare: în dependență de factorii externi și independent de aceștia.

Evoluția societății basarabene în epoca postbelică a fost marcată de implementarea programului de aculturație conceput de ideologii sovietici în scopul înstrăinării de matricea românească. A fost inițiat un proces de mutilare a istoriei și culturii cu repercusiuni dramatice asupra peisajului literar. Calvarul a încetat odată cu sfârșitul epocii staliniste și începutul eliberării lente din mrejele ideologiei comuniste. Se reliefează, în împrejurările create, hotarul dintre două promoții literare: una fidelă principiilor socialiste, alta orientată spre modernizare.

Direcțiile de afirmare, în contextul dogmei socialiste, se reduc la literatura de comandă (începutul anilor '50) sau la tradiționalismul în stilul Goga, Coșbuc, Alecsandri, definitiv pentru interbelicul literar, dar persistent grație unor autori precum P. Zadnipru sau I. Bolduma și în lirica șaizecistă.

Un moment decisiv pentru evoluția liricii autohtone a reprezentat manifestarea generației literare șaizeciste. Obiectivul major urmărit de reprezentanții acestei generații a constituit descătușarea spiritului creator, ieșirea din anonimat prin dezvoltarea propriei identități. A fost inițiată o reevaluare a principiilor generatoare de poezie.

În **subcapitolul 2.1., Contextul istorico-cultural al revenirii la tradiție**, este configurat procesul de revenire a poeziei la condiția sa firească, ca reflex al destinderii socio-politice.

Se încearcă reșezarea literaturii și a culturii de la est de Prut pe făgașul normalității: „Apariția săptămânalului „Cultura Moldovei” (1956) a fost semnul unor vremi noi. Umbra înfricoșătorului tiran de la Kremlin se subția sub soarele plăpând al dezghețului hrușciovian. Lumea îndrăznește să ridice ochii din pământ și învață să privească drept, fără frică realitatea. O învățătură de lungă durată, fiindcă de frică nu te vindeci într-o zi-două. Unii o mai poartă și azi în suflet. Noi, atunci, am îndrăznit să ne amintim că suntem *oleacă* de români, că vorbim aceeași limbă, redacția chiar i s-a adresat patriarhului literaturii române Mihail Sadoveanu să binecuvânteze noua publicație, ceea ce s-a și întâmplat (facsimilul în grafia latină publicat de ziar ne venea să-l punem la icoană, nu alta!)” [2, p. 216]. Mihai Cimpoi a evidențiat în studiul său „Basarabia sub steaua exilului”, următorul lucru: „Sub golurile sensibile ale culturii românești

din Basarabia postbelică se întrevăd subiacent eforturile constructive și recuperative uriașe în căutarea și regăsirea identității pierdute” [5, p. 211].

În acești ani se manifestă o deosebită activitate editorială, sporește numărul de cărți, se editează folclorul, apare revista ”Octombrie” (1956), ”Cultura” (1965). În fruntea revistei „Nistru” vine G. Meniuc.

Un fenomen remarcabil îl constituie editarea clasicii literaturii române (divizați, totuși, în „români” - Coșbuc, Caragiale și moldoveni – Eminescu, Creangă, Alecsandri). Procesul a fost inițiat în 1951 și a reprezentat un moment de referință pentru evoluția ulterioară a literaturii basarabene.

În același an a fost organizată la Chișinău de Academia de Științe a Moldovei o conferință, la care, cu lux de amănunte și o exemplară conștiinciozitate științifică, savanți din Moldova, dar și din Moscova și Leningrad, au demonstrat originea latină a limbii noastre, contestându-se astfel teoriile false care i-au atribuit anterior o descendență slavă.

Descătușarea și deschiderea altor orizonturi de cunoaștere și comunicare culturală caracteristică anilor șazeci se soldează, în plan universitar, cu inaugurarea, în anul 1964, a Facultății de Limbi Străine în cadrul Universității de Stat, iar ulterior și la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” și la Universitatea „Alec Russo” din Bălți. De aici încolo urmează studiul riguros și sistematizat al limbilor și al literaturilor străine în Moldova dintre Prut și Nistru, studiu care fără doar și poate își lasă amprenta asupra peisajului cultural și asupra receptivității cititorului de atunci.

O reușită semnificativă pentru cultura basarabeană postbelică a fost decernarea premiului întâi, în cadrul Festivalului internațional de film pentru tineret, peliculei „Ultima lună de toamnă” (după povestirea cu același titlu de I. Druță). Cu acest prilej A. Lupan menționa: „... Prin ce miracol și-a asumat plugarul acesta fără nume răspunderea pe care o împlinește? ... E uimitor cum a încăput acest orizont nu în zboruri și în formule grandilocvente, ci în peregrinajul său plin de griji, în popasurile scurte lângă vatra cu prieteni a copiilor săi” [3, p. 9].

Indubitabilă este contribuția lui V. Coroban la procesul de resurrecție a culturii autohtone. De menționat, în această ordine de idei, problema specificului național lansată la sfârșitul anilor '50. „Încercarea de a limpezi această problemă a eșuat, căci dogmatismul și balastul vechii gândiri staliniste erau destul de puternice. În cele din urmă V. Coroban a fost nevoit să se scuze public în „Moldova Socialistă”, pentru că a îndrăznit să vorbească despre acest specific național, care era edificat de către forurile conducătoare de atunci drept naționalism, egoism național ș.a.” [8, p.120-135].

Toate aceste evenimente s-au repercutat pozitiv asupra evoluției ulterioare a literaturii. Ele semnifică o primă treaptă spre descoperirea artisticului ca fundament al literaturii, al valorii estetice, subminat anterior de preceptele dogmatice.

Formarea unei viziuni adecvate despre literatura postbelică basarabeană este posibilă doar în condiția examinării contextului politic, social și cultural specific unei perioade care constituie poate cea mai dureroasă filă din istoria neamului nostru. Primul deceniu postbelic este determinat de anihilarea pe toate căile și cu toate mijloacele a spiritualității naționale. Începutul anilor '50 este marcat de apariția unor poeme înscrise în seria așa-numitelor „texte la comandă”. Ele respectă cu fidelitate rigorile impuse de ideologia socialistă, fiind edificate în baza antitezei dintre trecutul „decadent” și prezentul înfloritor al societății comuniste. Literatura acestei perioade are o singură menire: de a servi pentru partid ca unealtă de manipulare. Ea creionează tipul societății ideale, elogiind conducătorii de partid sau procese precum colectivizarea. Definitorie este tipicitatea expresiei: eroi tipici în situații tipice, conflictele schițate nu reprezintă decât niște abstracțiuni ideologice. Limbajul poetic este aluziv, saturat cu expresii gnomice, pentru a putea face față cenzurii. Acest aspect al limbajului denotă una dintre formele de supraviețuire a literaturii în condițiile asupririi totalitare.

Viziunea globală asupra lumii specifică acestei epoci e reductibilă la: „o imagine utopică aflată sub semnul unui prezent ce s-a rupt în mod categoric de trecut și înaintea spre un viitor paradisiac” [10, p.8].

Lirismul de profunzime cedează în fața excesului de patos, luminozitate și jovialitate. Prevalența elementului epic și retoric, tendința scriitorilor de a crea doar atmosfere de fericire și optimism, deasemenea, reduc mult dimensiunea lirică a lucrărilor. În centrul atenției este țăranul în jurul căruia pulsează satul modern cu toate reformele caracteristice.

Dramatismul situației este accentuat de faptul că personalități marcante ale literaturii autohtone precum Em. Bucov, G. Meniuc, L. Deleanu au devenit victime ale „esteticii” proletcultiste din prima jumătate a deceniului al cincilea. Poeții erau acuzați de naționalism și umiliți de dictatura comunistă.

Procesul de deșablonizare, de deideologizare a discursului liric autohton este inițiat după anul 1955 și se cristalizează abia odată cu manifestarea generației ochiului al treilea. Avalanșa artelor poetice în literatura șaizecistă traduce tendința de detașare de tematica socialistă. Scriitorii încearcă să ocolească rigorile impuse de cenzura comunistă prin cultivarea motivelor de sorginte folclorică.

Procesul de reabilitare estetică a poeziei este cristalizat prin filiera eticului. Astfel explicăm caracterul profund moralizator al literaturii. Nevoia artistului de rostire este percepută cu o intensitate crescândă. Rolul de profet, tribun al poporului este insuficient acum pentru

exprimarea crezului poetic. Angajarea socială nu mai e concepută drept condiție existențială a omului de artă, cum se întâmpla în anii '50.

O sursă organică de inspirație pentru poetul dornic de poezie și de libertate este satul natal. Spațiu atemporal, sacral, el devine un refugiu pentru artistul tulburat de incertitudini (trăsătură caracteristică poetului basarabean din perioada respectivă). „Dimensiunea morală a satului dăinuie în poezia postbelică „ca un foc miraculos” și se extinde într-o atmosferă reală, palpitând de seve, cutremurată de ritmul anotimpurilor, cheltuită cu împliniri, cu poame dulci la margini, văzute de departe, punct de atracție continuă. În creația poezilor basarabeni satul esențializează și aprofundează ideea continuității, a permanenței, a legăturilor originare cu pământul, cu problemele sociale și morale ale vieții neamului. În această ordine de idei se poate vorbi de un anturaj artistic specific inclus în parametrii unei viziuni rustice moderne și influențat de către acel imbold spiritual pe care L. Blaga îl numește „elan stilistic inferior” și care substanțializează însușirile majore ale unei culturi” [4, p. 84].

Pe când farmecul peisajului rural devine condiție a actului de creație, munca țăranului este tot mai des asociată cu truda artistului. „Gestul primordial al celui ce a purces în zori cu plugul, în complicitate cu soarele și cu șesul gras, să trezească la viață sămânța, e identic cu gestul celui care potrivește cuvintele” [1, p. 230].

Versurile poezilor presupun o semnificație dublă: este subliniată truda omului de artă și scopul primordial al creației, importanța sa vitală de a reprezenta hrana spirituală a neamului. Imaginea creatorului este de asemenea regăsită în ipostaze ale olarului (G. Meniuc), plugarului (N. Costenco), fântânarului (Gr. Vieru), îndeletniciri tradiționale orientate spre munca individuală și nu colectivă. Se reliefează, astfel, tendința autorilor de a se dezice de evocarea muncilor colective (specifică pentru operele apărute până în 1965) și de a manifesta un interes sporit pentru identificarea individualității ca temelie a creației.

Subcapitolul 2.2., Scrisul ca angajament etico-estetic, continuă analiza *artelor poetice* reprezentative pentru realizarea unei perspective exhaustive asupra tabloului liric basarabean ce denotă complexitatea ipostazelor creatoare în epoca marilor avânturi și dezamăgiri. Este adus în prim plan efortul generației lui Gr. Vieru și L. Damian, scriitori tineri crescuți și educați în societatea sovietică. Aceștia simt mai puțin dureros decât poeții premergători necesitatea reformei. Aduc un nou suflu poeziei basarabene lăsându-se contaminați de expresia romantică. Excesul de zel de care dau dovadă de obicei este pe deplin justificat, analizând opera în contextul social-politic și cultural al vremii. El se explică prin aspirația spre noutate, spre alimentarea sevelor lirice autohtone cu metafore de factură eminesciană sau excerptate din opera folclorică.

Este generația ce marchează trecerea insistentă, dar anevoioasă de la tematica socialistă (cultivată de poeții care și-au făcut primii pași pe tărâmul literaturii în perioada interbelică: G.

Meniuc, B. Istru, A. Lupan, N. Costenco) la cea modernă, valorificată de generația ochiului al treilea, de la poezia mimetică la cea descriptivă.

Platitudinea expresiei, limbajul saturat cu sociologisme și istorisme, narativitatea exprimării sunt înlocuite prin imagini sensibilizatoare, stări meditative, mesaje sugestive, pe alocuri chiar potențate de un substrat filozofic.

Autorii basarabeni afirmați la începutul anilor '60 concep imaginile poetice drept forme de exprimare a unor particularități de temperament ale eului neliniștit, a tendințelor acestuia de autoafirmare. Patetismul trăirilor juvenile și a aspirațiilor caracteristice vârstei completează, într-o anumită măsură, superficialitatea expresiei. Imaginile schițate sunt doar o reprezentare vagă a realității.

Tinerețea și romantismul în perioada postbelică reprezintă două fenomene ce se suprapun. Tinerețea, stare temporară ce ține și de vârstă, și de starea de spirit, a exclus din procesul de creație alte criterii. Astfel, patosul romantic ce inițial era conceput drept un fenomen benefic, treptat devine un impediment pentru dezvoltarea ulterioară a poeziei. Însăși noțiunea de romantism pierde din conținutul său semnificativ primordial, fiind identificată cu excesul de sentimentalism, exteriorizarea insistentă a emoțiilor. În această ordine de idei menționăm și predilecția scriitorilor pentru prezentarea hiperbolizată a ființei umane.

A vorbi despre semnele noutății, ale revigorării etice și estetice în poezia basarabeană șazecistă este imposibil fără a menționa numele lui V. Teleucă. Romantismul său e mai puțin stringent decât în cazul altor scriitori ai timpului. Versul se distinge prin tonalitatea domoală, sufletism. Poetul simte acut prăpastia dintre lirică și ideologia de stat, încercând să-și direcționeze scrisul pe o altă coordonată artistică neatinsă de amprenta dogmatismului.

Volumul acestuia „La ruptul apelor” (1960) denotă „ruptura” survenită în viziunea artistică a scriitorilor basarabeni. Poetul încetează a mai fi asociat cu plugarul, colhoznicul; el devine o pasăre pierdută în infinitul înălțimilor.

Un alt poet orientat spre modernitate, dar în același timp, păstrând vii valorile trecutului, este Gh. Vodă. În fiecare bucată lirică a scriitorului basarabean, recunoaștem contemplatorul sensibil al misterelor naturii. El nu e, însă, contemplatorul pasiv, ci firea meditativă care trece fiecare fenomen al naturii prin filiera sa sufletească.

A scrie despre condiția poetului și a poeziei devine în anii '60 o obișnuință și o necesitate. Revenind la normalitate, literatura încearcă prin „artele poetice” să atragă atenția într-un mod programatic asupra specificului individualității creatoare și a particularităților creației artistice strangulate de sociologismul vulgar al epocii premergătoare. Prin aceste declarații poetice de principiu scriitorul basarabean se afirmă într-o ipostază creatoare „naturală”, ca fire contemplativă aplecată asupra universului său lăuntric.

În a doua jumătate a deceniului al șaselea, subiectivitatea și avântul artistic deja nu mai sunt concepute drept categorii ale libertății trăirilor, specifică epocii, dar drept problemă de autocunoaștere și autoplăsmuire. Doar o privire superficială ar putea interpreta subiectivitatea drept un fenomen poetic negativ. De fapt, se desfășura un proces firesc și obiectiv al evoluției omului și poeziei. Trăsăturile firești ale ființei umane se individualizează, devin caracteristici de personalitate, funcții ale eului liric. Acum personalitatea umană, multilateral dezvoltată, sensibilă și eroică, în același timp se afirmă în toată amploarea, doar pentru că până la acest moment, universul său lăuntric a fost ignorat.

Excesul de gest, patosul expresiei, declarațiile lipsite de fond nu mai sunt admise. Subiectivitatea accentuată este supusă unor scopuri clare și bine determinate. Nu bucuria libertății de autoafirmare, dar conștientizarea individualității, unicității reprezintă accentele liricii din a doua jumătate a anilor '60. Lirismul este dictat de stil. Imaginarul se orientează spre amploarea exprimării. Aceste transfigurări poetice au reprezentat, fără îndoială, semne ale unei profunde conștientizări a individualității creatoare a poezilor.

Are loc o luptă pentru dobândirea valorilor de importanță vitală inițiată de poetul basarabean în procesul căutărilor artistice. Legăturile interioare stabilite cu literatura română și cu cea universală redirecționează poezia basarabeană pe o traiectorie firească de dezvoltare. S proliferază criteriile estetice subminate de dogmatismul politic. Remarcăm intimismul, reflexivitatea, sensibilitatea și forța de sugestie a expresiei lirice. Esteticul își recuperează supremația în defavoarea principiilor socialiste. Procesul a fost marcat de controverse, lupte dramatice soldate cu victoria poeziei. Iar poetul are prilejul de a-și urma chemările inimii fără a fi umilit și terorizat.

Capitolul 3, Esteticul ca libertate a imaginarului, este centrat pe reliefaarea efortului promoției șaizeciste de a revigora poezia autohtonă. Sunt subliniate realizările obținute în procesul de reevaluare a modelelor de expresie poetică și constituire a unei formule lirice individuale.

În **subcapitolul 3.1., „Numele tău” și „Sânt verb” ca embleme lirice ale etosului național**, am analizat volumele „Numele tău” de Gr. Vieru și „Sânt verb” de L. Damian, expresia perfectă a eliberării de stereotipurile ideologice totalitare.

Revigorarea poeziei postbelice autohtone este consolidată prin contribuția scriitorilor L. Damian și Gr. Vieru, două destine unite prin apartenența la aceeași generație și prin efortul comun de sensibilizare și intelectualizare a literaturii. Creația acestor poeți reprezintă expresia estetică a conștiinței basarabene; mesajul și atmosfera poeziei cultivate marchează revenirea dramatică a limbii și istoriei în albia firească. Fiecare nume ascunde un stil inconfundabil, iar similitudinile dintre ideea, forma de expresie abordate sunt abia tangibile.

Scriitorii încearcă să se desprindă de grup și să-și manifeste individualitatea. Procesul necesită un efort considerabil adus până la sacrificiu. Astfel, puține sunt fericitele excepții care au știut să-și creeze un nume ce va fi înscris nu doar în istorie, dar și în registrul valorilor literare naționale.

Explorarea pe larg a situațiilor paradoxale, a imaginilor oximoronice reprezintă o fațetă a romantismului abordată în lirica basarabeană. O urmărim îndeosebi în încercările scriitorilor de a se autodefini, în artele poetice axate pe reliefarea destinului creator în totalitarism. Titlurile metaforice impresionează prin noutate și imprevizibil. „Centaur”, „Altcineva” de L. Damian; „Noros ori clar...”, „Ars poetica” de Gr. Vieru creionează ipostazele contradictorii ale tabloului literar autohton, denotă aspirațiile și dezamăgirile artistului angajat într-o luptă dramatică pentru autoexprimare.

Reflexivitatea lui L. Damian și intimismul lui Gr. Vieru prezintă traiectoriile urmate de lirica autohtonă în proces de modernizare și marchează chemarea generației șaizeciste de „a scrie altfel”. În prim plan apare confesiunea, o poezie a temperamentului ce se repercutează benefic asupra diversificării liricii autohtone manifestate și tematic, și structural.

Liviu Damian nu s-a bucurat de aprecierea pe care a avut-o Grigore Vieru la publicul cititor, dar și în aserțiunile critice. Situația se schimbă odată cu apariția volumului „Sânt verb”. Tragedia personală l-a făcut să îmbrățișeze o poezie de opoziție împotriva regimului. „Verbul” său este, în primul rând, o replică adusă cenzurii de stat, scriitorilor care nu au putut rezista presiunii politice. În poezia lui L. Damian latura subversivă domină, concludentă fiind multitudinea titlurilor sugestive: „Invoc”, „Conjugarea verbului *a stăpâni*”, „Să zic”, „Lear”, „Gingaș”, „Povara aripilor”.

Lirica viereană e, de asemenea, născută dintr-o puternică suferință și stare de „neconțință împotrivire”, după cum mărturisește însuși poetul. Poezia „celui mai citit” scriitor basarabean este construită în baza axei verbale „a simți”, „a trăi”, „a suferi”.

„Numele tău” și „Sânt verb” reprezintă cristalizarea efortului de modernizare a limbajului poetic inițiat la începutul deceniului al șaptelea și o treaptă importantă spre estetica generației șaizeciste.

În subcapitolul 3.2, De la kalokagathii poetice la esteticul ca pură libertate imaginativă, am revenit asupra evaluării procesului de reabilitare a poeziei, dezvăluind noi forme ale expresiei lirice șaizeciste. Traseul sinuos al liricii postbelice cuprinde, în timp, subordonarea ștampurilor realismului socialist, apoi tradiționalismul cu accente sămănătoriste, după care vine patosul romantic fundamentat pe un limbaj rudimentar, pe simbolistica universului rustic sau cea a cuceririi cosmosului. Exemplele depășirii locurilor comune sunt foarte puține până la adevărata explozie lirică șaizecistă, contextul politic și socio-cultural de

sorginte sovietică predomină. A păstra individualitatea în acest anturaj literar rămâne o iluzie. Excepțiile de curaj artistic și vocație creatoare sunt prea puține.

Dacă în deceniul precedent poezia suferea de „prea mult soare”, de bucurii idilice și innificări patetice, apoi anii '60 aduc cu sine zbuciumul lăuntric, dramatismul confruntărilor cu destinul, cu timpul, cu ravagiile unui regim opresant. Puncte culminante ale acestor schimbări de substanță sunt „Numele tău” de Grigore Vieru, „Sânt verb” de Liviu Damian, „Casă părintească” de D. Matcovschi, „Aripi pentru Manole” de Gh. Vodă etc. Starea de spirit exprimată de aceste cărți susțin afirmația făcută câteva decenii mai târziu de poetul Leo Butnaru: „A scrie poezie în Basarabia înseamnă a renunța la plâns”. Tensiunile dramatice ale acestei poezii derivă din incompatibilitățile ce apar între conștiința de artist cu un acut simț al creației și libertății și climatul socio-politic totalitar în care acesteia i-a fost sortit să existe. Angoasele eului liric sunt determinate de forțele ostile care se opun năzuințelor sale firești de frumos și de bine. Impresia unei relative destinderi culturale urmate „dezghețului” hrușciovian nu a adus și eliberarea deplină de teroarea regimului. Regimul, liberalizat puțin, continuă să domine autoritar, cu brutalitate. De aceea sentimentul de adevăr este cel mai adesea insinuat doar cu subtilitate, dar nicidecum rostit cu glas tare, deși tentațiile de exteriorizare a emoțiilor sunt mari, permanente, irezistibile. Nevoia de a-și revărsa în poezie trăirile, gândurile, idealurile e mare, răzbătând în diferite chipuri, direct sau indirect.

Încercând o evaluare sumară a „artelor poetice” ale poezilor basarabeni șazecişti, atestăm o schimbare radicală a concepției despre menirea creatorului în societate. Imaginea artistului obține o distinctă alură romantică, dublată de una contemplativă și tragică. În prim plan apare un *eu* predispus la interiorizare. Astfel, renunțând la canoanele ideologice care au direcționat evoluția liricii până în a doua jumătate a anilor '60, poezia stabilește un nou sistem de prezentare și de evaluare a artistului și a operei sale.

În poezia șazecistă este resimțită intens nevoia renașterii spirituale și naționale. Regăsirea identității spirituale și naționale, revenirea la firescul expresiei artistice deschid o cale spre libertate a creației. Procesul eliberării din cătușele regimului este marcat de orientarea spre valorile general-umane. Are loc un salt esențial de la lirica descriptiv-evocatoare (tablouri statice, evenimente tipice) la cea confesivă. Eul liric se apleacă asupra entităților existențiale fundamentale: binele și frumosul. Poetul șazecist are și revelația valorilor sacre naționale. Percepe diferența dintre „frumosul” promovat de ideologii comunismului și cel desprins dintr-un profund simț etico-estetic regăsit la poezii clasici, în tradițiile folclorice, în poezia unor poeți tineri de peste Prut, Nicolae Labiș în primul rând.

Arsenalul de simboluri pe care se edifică lirica timpului se axează pe exprimarea a două linii de evoluție a gândirii poetice, ambele fiind, de fapt, o formă de reabilitare a eticului și

esteticului artistic. Unii scriitori tind spre crearea atmosferei de intimitate, siguranță și confort psihologic prin evocarea satului natal sau casei părintești, iar la polul opus sunt tinerii romantici, obsedați de zbor. În cazul acestora, *pasărea*, *aripile*, *depărtările cosmice* devin simboluri-cheie menite să accentueze și să intensifice senzația căutării fervente de sine.

Dilema limbajului poetic a constituit un prilej pentru reflecție în multiple studii de estetică românești și universale. Printre acestea se remarcă lucrarea lui Marcel Raymond, „De la Baudelaire la suprarealism” (1933). Cercetătorul francez dezvăluie fenomenul „orfismului” definit drept „revelare a lumii prin cuvânt”, „proprietate coagulantă a poeziei moderne”.

Procesul de literaturizare a mitului despre Orfeu presupune mai multe aspecte. Fiecare direcție sau curent literar îi conferă note definitorii. Încercând o viziune exhaustivă asupra poeziei șaizeciste autohtone, atestăm predispoziția accentuată pentru *cântec* și *cântare*. Discursul liric este proiectat pe dimensiunea cântecului, fenomen evident îndeosebi în cea de-a doua jumătate a deceniului. Trăirile, vesele sau triste, speranțele și deziluziile poetului se topesc în notele unor tulburătoare confesiuni, cum ar fi în cazul unor lucrări precum „Lăutarul”(1959) de P. Boțu; „Cântece cu gura-nchisă” (1963), „Preambul” (1963) de A. Busuioc; „Cântec de lăutar” de L. Deleanu în „Cartea dorului” (1968); „Muzică”, „Vioara” (1968) de I. Bolduma, „Cântă-mi doina, lăutare” (1968) de D. Matcovschi ș.a.

Interpretând valențele motivului orfic în lirica basarabeană, trebuie să observăm că o bună parte din poezia perioadei respective poate fi așezată sub motto-ul extras din creația populară: „Cu cât cânt, atâta sânt”. Sub cupola acestuia autorii basarabeni își consumă la modul liturgic sentimentul solidarității, cauzat de drama unui destin ingrat.

Identificarea poet-cântec este evidentă. Ideea e susținută de însăși factura etimologică a termenului: latinescul „carmen” semnifică „cântec”, „poezie”. De aici derivă și menirea supremă a poetului: de a descifra misterul universului în cântec. Artistul se lasă pradă simțului de libertate, iar tot ce-l înconjoară se preschimbă în muzică. E un cântec ce neliniștește sufletul de poet, îl predispozează la reflexivitate.

Dimensiunea orfică a poeziei autohtone este sugerată de simbolurile muzicale (lira, harpa, vioara), dar și de cantabilitatea versului. O probă importantă este multitudinea cântecelor create pe versurile lui Gr. Vieru, P. Zadnipru sau D. Matcovschi care până în prezent sunt considerate capodopere ale muzicii autohtone. Mitul orfic, alături de cel prometeic sau al Meșterului Manole, datorită multitudinii de interpretări literare, reprezintă una dintre coordonatele principale de manifestare a lirismului autentic.

Lirica exprimă și o viziune alegorică asupra epocii. Metafora adesea denotă o realitate istorică, o viziune asupra unor fenomene fundamentale. Se impun valențele etice, iar în unele

cazuri (A. Busuioc, V. Teleucă) și a celor estetice prin promovarea unui nou model de poezie, drept răspuns la realitățile istorice caracteristice epocii liberalizării ideologice.

Pe lângă starea de jovialitate generală, poezia celei de-a doua jumătate a deceniului al șaselea aduce în lirica autohtonă un pronunțat filon etic. Didacticismul rămâne, fără îndoială, coordonata definitivă a literaturii postbelice. În anii '50, cultivarea spiritului patriotic se realizează prin manifestarea admirației pentru „patria sovietică” exprimată în tonalități imnice. Iar ființei umane îi este atribuită o nouă ipostază, „homo sovietikus” înzestrat cu forțe uimitoare ce-i permit să exploreze cosmosul, să învingă timpul, să se înalțe triumfător peste lume și peste universul înconjurător. Se conturează mai întâi o imagine romantică, de un hiperbolism exagerat și emfatic, a reprezentantului noii societăți.

Utopia totalitară, care și-a pus amprenta în toate sectoarele societății, își află și în artă o expresie specifică, solară, marcată de o veselie continuă, preponderent idilică. Literatura devine un fel labirint construit în culori luminoase. Tentativele de rezistență antidogmă se manifestă în insistența autorilor de a exprima adevăruri tot mai tulburătoare. Poeții răspund imperativelor timpului prin confesiuni concepute în maniera *mea culpei* lupaniene, prin meditații asupra destinului uman în general și a celui artistic, în special. Este perioada când tot mai frecvente devin declarațiile curajoase, anticalofile.

Tematica cosmosului, obsesia înălțimilor, a zborului devin pentru poeții șaizeciști o cale de depășire a marasmului caracteristic liricii din prima jumătate a anilor cincizeci (solemnitatea construcțiilor poetice, excesul oratoric, idilismul „norodnic” exacerbant, toate menite să camufleze realitățile dramatice ale epocii). În căutarea propriului eu, poeții se deplasează tranșant din extrema realismului socialist în cea a unui romantism grandilocvent. Ademenit de necunoscutul altor spații și altor timpuri, eul liric își alimentează sevele creației din idealul unui viitor ușor utopic, marcat de victoriile în lanț ale unui eu atotbiruitor. Poezia, e adevărat, respiră inocență, naivitate și dragoste de viață. De aceea, analizate în contextul istoric și literar al timpului, nu vom considera aceste coordonate ale liricii șaizeciste lacune, ci o formă de depășire a clișeului realist socialist.

Sentimentul de devotament profund și admirație nețărmurită pentru valorile naționale determină substanța lirică a celor mai valoroase volume de poezie șaizecistă. Ipostaza definitivă a eului artist este cea de explorator al istoriei, al pământului, al cosmicului și, nu în ultimă instanță, al eului propriu. Descoperirile lirice înseamnă un proces complex de interiorizare a poeziei, de reorientare a poezilor spre „patria mică” redusă la imaginea sacralizată a satului natal, casei părintești. Sentimentul curat al frescului unei kalokagathii seculare își impune supremația, iar „inima” rămâne sursa inepuizabilă de poezie.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

1. În prezenta lucrare am investigat artele poetice ale șaizeciștilor basarabeni, o generație a redescoperirii esteticului modernist. Așa cum am evidențiat, anume artele poetice, uneori doar la modul declarativ, înregistrează primele însemne ale revenirii poeziei la canonul modernist, etalează importanța reînnoșării tradițiilor. Chiar dacă mulți dintre poeții anilor '60 întârzie în unele teme anterior tabuizate, într-un imaginar și limbaj clișeizat, rămâne remarcabilă tendința lor de a se despărți de dogmele proletcultiste, de a reveni la matricea spirituală românească, la instituirea unui nou sistem de convenții artistice.

2. În euforia pseudemocratizării societății totalitare și în pofida „omniprezentei cenzuri”, poeții asimilează creator marele modele ale poeziei interbelice: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Bacovia, Ion Barbu. Șaizeciștii basarabeni se sincronizează cu poezia lui Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ștefan Augustin Doinaș ș.a. În același timp, am ilustrat și am conștientizat un adevăr incontestabil: chiar dacă scriitorii sunt biografic contemporani, ei „trăiesc” în epoci literare diferite, aderând intuitiv la cele trei mari doctrine dominante în ultimele două secole: mimetică, expresivă și imaginativă, doctrine poetice specifice „conceptului modern de poezie”.

3. În analizele pe textele cele mai reprezentative am încercat să luăm în calcul, în primul rând, concepțiile scriitorilor interbelici cu impact decisiv asupra evoluției poeziei românești. Mai mult: pornind de la sugestiile lui Hugo Friedrich la interpretarea poeziei lui Baudelaire, Rimbaud și Mallarmé, am demonstrat că ceva fundamental nou, lirica șaizeciștilor basarabeni nu aduce, dar anume cu valorile acestei generații ieșim din provincialism, din anonim în spațiul general-românesc. Iată de ce în acest context am insistat asupra particularităților artei poetice, relevând prefigurarea unui „canon specific poeziei basarabene”, care este reductibil la asimilarea creatoare a convențiilor artistice caracteristice canonului pașoptist, junimist și modernist. În ceea ce privește canonul postmodernist lucrurile încă nu s-au limpezit.

4. Am relevat actualitatea abordării artelor poetice ale autorilor din anii 60, insistând asupra efortului scriitorilor basarabeni de a se sincroniza cu poezia română și universală, fenomen devenit de o stringentă actualitate și în literatura română din stânga Prutului de după 1990. Am precizat specificul acestei etape de tranziție a poeziei basarabene de la dogmă la creativitate, punând accentele necesare asupra liricii lui A. Lupan, G. Meniuc, N. Costenco, L. Deleanu, scriitori care revin la estetica poeziei române interbelice.

5. „Dezghețul hrușciovian” a marcat și critica literară, care de la „Mea culpa” lui A. Lupan începe a manifesta interes pentru crezul și măiestria artistică a scriitorilor, punând accent pe particularitățile lor individuale, însemne certe ale democratizării actului de creație. Unul și

aceiași poet semnează mai multe arte poetice. Gr. Vieru, L. Damian, Gh. Vodă, D. Matcovschi, P. Boțu, V. Teleucă, A. Codru, A. Ciocanu și alți șaizeciști conștientizează necesitatea definirii artelor poetice, volumele lor sunt construite, de regulă, debutează cu arte poetice sau, în unele cazuri, cu cel mai reprezentativ poem. Un exemplu notoriu este „Numele tău”. Contrar „tradiției” poeziei sovietice, volumul nu mai începe cu un poem consacrat lui Lenin, partidului, ci cu un poem subversiv „Mamă, tu ești patria mea” (Patria poetului este România).

6. La depășirea dogmelor în construirea volumului poetul șaizecist recurge la ciclizarea poeziei, fenomen bine cunoscut poeziei interbelice. Este timpul când nu se editează un volum dacă acesta nu include și poeme despre tematica actuală preconizată și impusă de principiile „realismului socialist”, unica metodă de creație dictată și propagată oficial.

7. Șaizeciștii au fost foarte inventivi. În condițiile cenzurii acerbe au recurs la diferite subterfugii pentru a domoli vigilența de partid. Un exemplu clasic este poemul „Dar mai întâi...” de L. Damian despre Lenin, în subtextul căruia sunt exprimate adevăruri despre realitățile dramatice ale noii societăți, despre tatăl poetului supus represaliilor. Abordând o temă „majoră”, se remarcă tendința poetului spre perfecțiune prin cizelarea minuțioasă a expresiei artistice. L. Damian se evidențiază, în pleiada șaizeciștilor basarabeni, prin cultivarea unei formule lirice intelectualizate. Este timpul când poezia autohtonă face primii pași în efortul de debarasare de clișeul socialist, scriitorul a știut să îmbine filosofia existențială de sorginte blagiană, sarcasmul arghezian, romantismul eminescian și explorarea profundă a verbului în manieră stănesciană.

8. În anii '70, dintr-o necesitate organică artele poetice devin pur și simplu o modă poetică. Unii poeți debutează cu arte poetice care nu mai spun nimic. Fenomenul e calificat drept o „epidemie a artelor poetice” [6].

9. Teza de doctor este un studiu complex al crizei identității eului poetic. Am pus în lumină o tipologie a eului poetic, insistând pe statutul orfic și mesianic, pe măștile și ipostazele personajului liric. În funcție de „imago mundi”, identificăm particularitățile eului poetic. Astfel, în transfigurările „lumii ca un teatru” (în sistemul poetic al lui A. Busuioc sau D. Matcovschi), identificăm măștile eului poetic, teatralitatea lui (atestând afinități cu eul poetic bacovian). Imaginea globală a lumii ca un eden (ca în „Poemele luminii” ale lui Blaga) a stimulat cele mai multe ipostaze ale eului în poezia lui Gr. Vieru, L. Damian etc. Odată cu intelectualizarea poeziei iese în prim-plan eul reflexiv, tendința de estetizare se exprimă preponderent de un eu poetic identificat cu un nou Orfeu (Gr. Vieru). De aici și celelalte transfigurări ale poetului cu cântul, cu poezia, cu cuvântul, cu fântânarul etc. Uneori poetul orfic, în funcție de evenimentele social-politice, își asumă statutul de poet tribun, identificându-se, în spirit pașoptist, cu un Mesia. Acest gen de transfigurări va exercita un impact puternic asupra generației șaizeciste, a „ochiului al treilea”, de altfel, o temă tentantă pentru o altă investigație.

10. Problema artelor poetice rămâne un subiect antrenant și important în elucidarea statutului poetului și a poeziei ultimilor două-trei decenii, în precizarea raportului dintre etic și estetic, dogmă și creație, canon modernist și canon postmodernist.

Analiza rezultatelor cercetării confirmă soluționarea problemei științifice care constă în *elucidarea procesului de rehabilitare a poeziei postbelice basarabene prin definirea crezului artistic al generației șaizeciste, fapt ce a contribuit la relevarea valorilor eticului și ale esteticului într-o literatură clișeizată de restricțiile ideologice.*

Recomandări

Teza de doctorat „Arte poetice în poezia postbelică din Republica Moldova (reabilitarea esteticului)”, axată pe evocarea unei epoci literare controversate, ar putea sta la baza unor noi cercetări privind evoluția și involuția profesiunilor de credință ale poezilor din generația *ochiului al treilea*, a optzeciștilor și douămiiștilor, la nuanțarea unei schimbări de paradigmă în poezia basarabească din ultimul deceniu.

Capitolul III al tezei ar putea fi util pentru cercetătorii din domeniul de istorie și teorie literară la elucidarea (in)existenței canonului postmodernist, a bătăliei canonice în literatura română din stânga Prutului, a conceptelor privind noile forme de lirism.

Rezultatele investigației ar putea constitui un suport de curs opțional asupra metamorfozelor poeziei basarabene la facultățile de filologie atât la ciclul de licență, cât și la cel de master.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Balotă N. Arte poetice ale secolului XX. Ipostaze românești și străine. București: Editura Minerva, 1976. 478 p.
2. Bantoș A. Deschidere spre universalism. Literatura Română din Basarabia. Chișinău: Casa Limbii Române „Nichita Stănescu”, 2010. 336 p.
3. Bantoș A. Dinamica sacrului în poezia basarabească contemporană. București: Editura Fundației Culturale Române, 2000. 268 p.
4. Botnaru T. Poezia din anii 60-80: sub semnul regăsirii tradițiilor naționale. În: Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări. Chișinău: Tipografia Centrală, 1998.
5. Cimpoi M. Basarabia sub steaua exilului. București: Editura „Viitorul românesc”, 1994. 223 p.
6. Cimpoi M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. Chișinău: Editura Arc, 1996. 398 p.
7. Mavrodin I. Poietică și poetică. București: Editura Univers, 1982. 206 p.
8. Mazilu Gh. Specificul național în arta și literatura moldovenească. În: Nistru, nr.3, 1989. p.120-135.
9. Rachieru A. D. Poeți din Basarabia. București-Chișinău: Editura Academiei Române, Editura Știința, 2010.
10. Țurcanu A. Evoluția poeziei postbelice din Moldova (tendințe, orientări, structuri artistice). Chișinău: AȘM, Institutul de istorie și teorie literară, 1996.
11. Vîntu V. Revenirea la tradiție – coordonată a „artelor poetice” șaizeciste. În: Metaliteratura, Anul XII, Nr. 3-4 (30), 2012, p.58.
12. Vîntu V. Poezia basarabească șaizecistă: viziuni asupra ”artei poetice. În: Philologia, Nr. 5-6, 2012. p. 21.

PUBLICAȚII LA TEMA TEZEI

Articole în diferite reviste științifice:

1. V. Vîntu. *Revenirea la tradiție – coordonată a „artelor poetice” șaizeciste*. În: *Metaliteratura*, Anul XII, Nr. 3-4 (30), 2012, p.58-63.
2. V. Vîntu. *Poezia postbelică basarabeană: recuperarea artisticului*. În: *Philologia*, Nr. 3-4, 2014, p. 27-31.
3. V. Vîntu. *Poezia basarabeană șaizecistă: viziuni asupra ”artei poetice*. În: *Philologia*, Nr. 5-6, 2012, p. 21.
4. V. Vîntu. *Aureliu Busuioc: reabilitarea valențelor poeziei*. În: *Philologia*, Nr. 5-6, 2011, p. 60.
5. V. Vîntu. *Deideologizarea discursului liric în poezia basarabeană șaizecistă*. În: *Limba Română*, Nr. 9-12, 2013.
6. V. Vîntu. *Literatura postbelică basarabeană. Climatul creației*. În: *Analele USMF „Nicolae Testemițanu”*, vol 2, ediția a XIV-a, 2013, p. 398-401.
7. V. Vîntu. *Metodologia cercetării în domeniul literaturii*. În: *Analele Științifice USMF „Nicolae Testemițanu”*, vol. II, ediția a XIII-a, 2012, p. 571-574.

Materiale/ teze la forurile științifice:

8. V. Vîntu. *„Arte poetice” în lirica basarabeană șaizecistă*. În: *Analele Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu” (Cernăuți – Suceava – Chișinău)*. Ediția a XII-a. Lingvistică Integrală – Multilingvism – Discurs Literar, 19-21 septembrie 2013 la Universitatea Națională „Yurii Fedkovici”, Cernăuți, Ucraina, p. 458- 465.
9. V. Vîntu. *Artele poetice ca asumare a tradițiilor naționale*. În: *Materialele simpozionului științific cu participare internațională, Probleme actuale de lingvistică*, In memoriam: acad. Nicolae Corlăteanu, 100 de ani de la naștere, Chișinău, 15-16 mai 2015, p.175-181.

Adnotare

Vîntu Victoria. „Arte poetice” în poezia postbelică din Republica Moldova (reabilitarea esteticului). Teză de doctor în filologie la specialitatea 662.01. – Literatura română. Chișinău. 2015.

Rezultatele obținute sunt reflectate în 9 lucrări științifice.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 175 titluri, 126 pagini (text de bază), declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: artă poetică, etic, estetic, reabilitarea tradiției, orfic, mesianic, generația șaizecistă, modele poetice, ideologie totalitară, dogmă, individualitate artistică.

Domeniul de studiu: Literatura română.

Scopul și obiectivele: Scopul investigației este analiza artelor poetice apărute în anii '50-'60 cu accent pe evidențierea mijloacelor de reabilitare a „eticului” și a „esteticului” literar.

Obiectivele urmărite sunt:

- atestarea și descifrarea factorilor de rezistență prin cultură;
- evidențierea efortului scriitorilor basarabeni de a ancora literatura autohtonă în cea națională și universală;
- interpretarea programului estetic valorificat într-o perioadă literară controversată, dominată de normele dogmei;
- sesizarea rolului *artelor poetice* în definirea căutărilor novatoare ale poeziei autohtone;
- identificarea atitudinii lirice a scriitorilor reprezentativi ai epocii literare șaizeciste și urmărirea traiectoriilor de evoluție a eului poetic.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în abordarea într-o nouă optică a *artelor poetice* semnate de scriitorii șaizeciști din Basarabia într-o cercetare actualizată și sistematizată. Este probat efortul generației lui Gr. Vieru și L. Damian de a reorienta evoluția discursului liric de la expresia de factură pașoptistă la cea modernă.

Problema științifică importantă soluționată constă în elucidarea procesului de reabilitare a poeziei postbelice basarabene prin definirea crezului artistic al generației șaizeciste, fapt care a contribuit la relevarea valorilor *eticului* și ale *esteticului* într-o literatură clișeizată de restricțiile ideologice.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei. Lucrarea este orientată către cei interesați de istoria și teoria literară, fiind axată pe determinarea aspectului subversiv al liricii postbelice basarabene. Tezele propuse ar putea constitui un curs asupra metamorfozelor poeziei basarabene.

Implimentarea rezultatelor științifice. Rezultatele demersului au fost implementate la elaborarea comunicărilor științifice prezentate în cadrul unor conferințe naționale și internaționale.

Аннотация

Вынту Виктория. «Поэтическое искусство» в послевоенной поэзии Республики Молдова (реабилитация эстетики). Докторская диссертация по филологии, специальность 662.01 – Румынская литература. Кишинёв, 2015г.

Структура работы: введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография составляющая 175 источника, 126 страниц текста.

Результаты диссертации отражены в 9-ти научных работах.

Ключевые слова: поэтическое искусство, реабилитация традиции, эстетика, этика, догма, орфизм, мессианство, поколение 60-х годов, тоталитарная идеология, созидательная индивидуальность.

Область исследования: Румынская литература.

Целью научной работы является исследование поэтического искусства 60-х годов с акцентом на выявления методов реабилитаций этических и эстетических ценностей.

Задачи работы: Определение и анализ факторов сопротивления через культуру. Выявление усилий писателей по внедрению бессарабской литературы в национальную и зарубежную литературы. Описание переоценки предназначения поэзии и поэта; выявление склонности к выражению сложностей внутреннего мира и традиционных ценностей в ущерб социалистического мировоззрения.

Новшество и научная оригинальность вытекают из нового подхода к поэтическому искусству 60-х годов в рамках актуализированного и систематизированного исследования. Аргументируется стремление поколения Л. Дамиана и Г. Виеру модернизировать отечественную поэзию, изменить приоритеты от традиционной, описательной поэзии к современным стихам.

Исследуемая научная проблема заключается в исчерпание процесса реабилитации поэзии послевоенного периода начавшийся в 60-х годов и что способствовало определению поэтического кредо писателей которые вернули этические и эстетические ценности литературе ограниченной идеологической доктриной.

Теоретическое и прикладное значение. Работа ориентируется к интересующимся историей и литературной теорией с акцентом на выявление субверсивного аспекта послевоенной бессарабской поэзий. Тезисы могут стать основой курса про метаморфозы бессарабской поэзий.

Внедрение научных результатов. Результаты исследования были имплементированы в рамках научных докладах, представленных на национальх и международных конференциях.

Annotation

Vintu Victoria. *Arts of poetry* in the post-war literature of Republic of Moldova (aesthetic rehabilitation). Doctoral thesis in philology at specialty 662.01 – Romanian literature. Chisinau, 2015.

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 175 sources, 126 pages of basic text, statement of responsibility, the author's CV .

Thesis outcomes are reflected in 9 scientific works.

Keywords: art of poetry, ethic, aesthetic, tradition rehabilitation, orphic, messianic, the 60's generation, totalitarian ideology, dogma, artistic individuality.

Field of study: Romanian literature.

The aim of this paper consists in the analysis of arts of poetry appeared between 50's-60's underlying the ways of literary *ethic* and *aesthetic* rehabilitation.

The objectives of the present research are:

- observing and analysis of factors of resistance through culture;
- revealing of basarabian writers effort to anchor our literature in the national and universal one;
- analysis of the aesthetic program improved in a controversial literary period, dominated by dogmatic precepts;
- assessment of *arts of poetry*'s role in defining the innovative research of native poetry;
- identification of lyrical attitude of representative writers of 60th literary period and following the way of poetical character's evolution.

The scientific novelty and originality of the work comes from a new approach to *arts of poetry* written by 60's generation of poets in an updated and systematized research. It presents our literature attempts to redirect poetry's evolution from traditional lyrical expression to the modern one.

The scientific solved problem consists in elucidating the process of basarabian post-war poetry rehabilitation through defining the 60's generation artistic belief fact that contributed to revealing ethic and aesthetic values in a literature inhibited by ideological restrictions.

The theoretical significance and applied value. The research is addressed those interested in history and literary theory, being centred on deterring the subversive aspect of basarabian post-war lyrics. The theses could constitute a course about changes of bassarabian poetry.

The implementation of scientific results. The research results were implemented in the elaboration of scientific reports presented in national and international conferences.

Vîntu Victoria

**ARTE POETICE ÎN POEZIA POSTBELICĂ
DIN REPUBLICA MOLDOVA
(REABILITAREA ESTETICULUI)**

SPECIALITATEA: 622.01 –LITERATURA ROMÂNĂ

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

Aprobat la tipar: 26.11.2015